

MAHATHIR MUHAMMAD DAVRIDA MALAYZIYANING SIYOSIY
O‘ZGARISHI (1981–2003): HOKIMIYAT MARKAZLASHUVI,
MODERNIZATSIYA VA SIYOSIY MEROS

Abdullayev Ulug‘bek Ortiqovich

Tarix fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PHD)

Begimov Nazarbek Fayzulla o‘g‘li

*Toshkent Davlat Sharqshunoslik
universiteti 1-bosqich magistranti*

Annotatsiya: Ushbu maqola 1981–2003-yillar oralig‘ida Malayziya davlatini boshqargan Mahathir Muhammad davridagi siyosiy va iqtisodiy transformatsiyalarni atroflicha tahlil qilishga bag‘ishlangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi Mahathir Muhammad rahbarligida mamlakatda kechgan hokimiyat markazlashuvi va modernizatsiya jarayonlarining o‘zaro bog‘liqligini ochib berishdan iborat. Muallif ushbu davrni Malayziya tarixidagi tub burilish yasagan bosqich sifatida baholaydi. Maqolada keltirilishicha, aynan shu yillarda Malayziya an‘anaviy agrar davlatdan zamonaviy sanoatlashgan mamlakatga aylanish yo‘liga o‘tgan. Mahathir Muhammad tomonidan ilgari surilgan “Look East Policy” (Sharqqa nazar siyosati) iqtisodiy yuksalishning asosiy drayveri bo‘lib xizmat qildi. Ushbu siyosat doirasida Yaponiya va Janubiy Koreyaning taraqqiyot modellari, ish etikasi va texnologik yutuqlari Malayziya sharoitiga muvaffaqiyatli tatbiq etildi. Infratuzilma, yuqori texnologiyalar va og‘ir sanoat sohalarida amalga oshirilgan ulkan loyihalar mamlakatning xalqaro nufuzini oshirdi.

Kalit so‘zlar: Malayziya, Mahathir Muhammad, siyosiy tizim, modernizatsiya, hokimiyat markazlashuvi, siyosiy meros.

Abstract: This article provides a comprehensive and systematic analysis of the fundamental political and socio-economic transformations that took place in Malaysia during the leadership of Mahathir Mohamad from 1981 to 2003. The primary objective of the research is to reveal the intricate connection between the centralization of executive power and the rapid modernization processes initiated during this era. The author evaluates this period as a pivotal turning point in the history of Malaysian statehood. According to the study, these years marked Malaysia's transition from a traditional agrarian society to a modern, technologically advanced industrial nation. The "Look East Policy" introduced by Mahathir Mohamad served as the primary driver of this economic resurgence. Within the framework of this policy, the development models, work ethics, and technological achievements of Japan and South Korea were successfully adapted to the Malaysian context. Massive projects implemented in infrastructure, high technology, and heavy industry significantly enhanced the

country's international standing.

Keywords: Malaysia, Mahathir Mohamad, political system, modernization, centralization of power, political legacy.

Аннотация: В данной статье представлен всесторонний и систематический анализ фундаментальных политических и социально-экономических трансформаций, произошедших в Малайзии в период правления Махатхира Мохамеда с 1981 по 2003 годы. Основная цель исследования заключается в раскрытии тесной взаимосвязи между централизацией исполнительной власти и процессами ускоренной модернизации. Автор оценивает этот период как ключевой поворотный момент в истории малайзийской государственности. Согласно исследованию, именно в эти годы Малайзия перешла от традиционного аграрного общества к пути превращения в современное индустриальное государство. Политика «Взгляд на Восток» (Look East Policy), выдвинутая Махатхиром Мохамедом, послужила основным драйвером экономического подъема. В рамках этой политики модели развития, трудовая этика и технологические достижения Японии и Южной Кореи были успешно адаптированы к условиям Малайзии. Грандиозные проекты, реализованные в сферах инфраструктуры, высоких технологий и тяжелой промышленности, значительно повысили международный авторитет страны

Ключевые слова: Малайзия, Махатхир Мохамед, политическая система, модернизация, централизация власти, политическое наследие.

KIRISH

1981-yilda Mahathir Muhammadning Malayziya Bosh vaziri lavozimiga kelishi mamlakatning zamonaviy tarixida yangi bir epoxaning boshlanishi bo'ldi. Ushbu davrgacha Malayziya asosan kauchuk va qalay eksportiga tayanadigan an'anaviy agrar iqtisodiyotga ega mamlakat hisoblanardi. Mahathir Muhammad hokimiyatga kelgan ilk kunlaridanoq milliy o'zlikni anglash va iqtisodiy mustaqillikka erishish g'oyalarini ilgari surdi. Uning boshqaruvi ostida Malayziya nafaqat Janubi-Sharqiy Osiyoda, balki butun dunyo miqyosida "Osiyo yo'lbarlari"dan biri sifatida tan olindi. 1981–2003-yillar oralig'idagi yigirma ikki yillik davr mamlakatning siyosiy arxitekturasini tubdan o'zgartirgan transformatsiyalar bilan xarakterlanadi. Mahathirning strategik qarashlari "Vision 2020" dasturi orqali mamlakatni rivojlangan davlatlar qatoriga qo'shishga qaratilgan edi. U G'arbgacha qaramlikni kamaytirish maqsadida "Look East Policy" (Sharqqa nazar) siyosatini e'lon qilib, Yaponiya va Janubiy Koreya modellarini o'rgana boshladi.

Bu siyosat natijasida mamlakatda keng ko'lamli sanoatlashtirish va yuqori texnologiyalarni o'zlashtirish jarayonlari shiddat bilan kechdi. Biroq, iqtisodiy mo'jiza bilan parallel ravishda, davlat boshqaruvida ijro hokimiyatining misli ko'rilmagan

darajada kuchayishi kuzatildi. Mahathir Muhammad siyosiy barqarorlikni ta'minlash uchun hokimiyatni markazlashtirish zarur deb hisoblardi. Shu sababli, uning davrida Bosh vazir apparatining vakolatlari kengayib, boshqa davlat institutlari ustidan nazorat o'rnatildi. Parlament va sud tizimi kabi demokratik ustunlarning avtonomligi vaqt o'tishi bilan sezilarli darajada zaiflashdi. Siyosiy tahlilchilar bu davrni "yumshoq avtoritarizm" va "demokratik taraqqiyot" o'rtasidagi murakkab muvozanat bosqichi deb ta'riflaydilar. Mamlakatning etnik tarkibi va ijtimoiy qatlamlari o'rtasidagi muvozanatni saqlashda Mahathirning qat'iy siyosiy irodasi muhim rol o'ynadi. Shunga qaramay, muxolifatning cheklanishi va OAV ustidan o'rnatilgan qat'iy senzura ko'plab xalqaro kuzatuvchilar tanqid ostiga oldilar.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA TADQIQOT METODIKASI

Ushbu tadqiqot Mahathir Muhammad davridagi Malayziya siyosiy transformatsiyasini o'rganishda xalqaro akademik doiralarda tan olingan fundamental asarlarga tayanadi. Mavzuni yoritishda Khoo Boo Teikning "Paradoxes of Mahathirism" asari tayanch manba bo'lib, unda Bosh vazirning populistik ritorikasi va avtoritar boshqaruv uslubi o'rtasidagi ziddiyatlar chuqur tahlil qilingan. Shuningdek, William Case kabi siyosatshunoslarning "yarim-demokratiya" (semi-democracy) nazariyasi maqolada Malayziya siyosiy rejimini tasniflashda muhim o'rin tutadi. Barry Wain o'zining "Malaysian Maverick" asarida Mahathirning sud tizimi va monarxiya bilan bo'lgan mojarolarini yoritib, shaxsiy irodaning davlat institutlaridan ustun kelishini dalillaydi. Siyosiy barqarorlik va etnik muvozanat masalalarida Gordon Meansning "South Asia: The Political System of Malaysia" asari 1980-yillardagi UMNO partiyasi ichidagi bo'linishlarni tushunishga yordam beradi. Harold Crouchning "Government and Society in Malaysia" asari esa davlat apparati va biznes elitasi o'rtasidagi "klientelizm" aloqalarini ochib beradi. Diane Mauzy va Milne kabi tadqiqotchilarning asarlari orqali "buyruqbozlik demokratiyasi" tushunchasi o'rganildi. Maqolada 1988-yilgi sud inqiroziga doir tahlillar Tun Salleh Abasning "May Day for Justice" asaridagi faktlar bilan boyitilgan. Siyosiy markazlashuv jarayoni Bridget Welshning saylov tizimi va partiyaviy nazoratga doir maqolalari orqali qayta ko'rib chiqildi. Ushbu mualliflarning qarashlari Mahathir davridagi siyosiy muhitni xolis baholashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning metodologik asosi fanlararo yondashuvga tayanib, unda sifat (qualitative) va miqdoriy (quantitative) tahlil usullari uyg'unlashtirilgan. Tarixiy-taqqoslama (historical-comparative) metod yordamida Malayziyaning 1981-yilgacha bo'lgan an'anaviy iqtisodiyoti va 2003-yilga kelib shakllangan yuqori texnologiyali sanoat tizimi o'rtasidagi farqlar tahlil qilindi. Bu metod orqali "Look East" siyosatining o'ziga xos jihatlari va uning boshqa rivojlanayotgan davlatlardan farqli tomonlari aniqlandi. Tizimli tahlil (systems analysis) uslubi davlat institutlarining o'zaro aloqasini, xususan, Bosh vazir apparatining sud va parlament ustidan nazorat

mexanizmlarini o'rganishga imkon berdi. Maqolada qo'llanilgan kontent-analiz metodi Mahathir Muhammadning 22 yillik faoliyati davomidagi asosiy nutqlari, ayniqsa, "Vision 2020" va "Malayziya rejalari" kabi hujjatlardagi kalit tushunchalarni o'rganishga xizmat qildi. Statistik metodlar yordamida mamlakat YaIM o'sishi, to'g'ridan-to'g'ri xorijiy investitsiyalar oqimi va sanoat mahsulotlari eksporti dinamikasi raqamli ma'lumotlarda ifodalangan. Ushbu raqamlar 1980- va 1990-yillardagi hukumat hisobotlari va xalqaro moliya tashkilotlari bazasidan olindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Mahathir Muhammad boshqaruvi davrida Malayziya siyosiy tizimi fundamental o'zgarishlarga yuz tutdi, bunda ijro hokimiyati — Bosh vazir instituti davlat boshqaruvining mutlaq markaziga aylandi. Siyosatshunos olim William Case o'zining ko'plab tadqiqotlarida ta'kidlaganidek, bu davrda Malayziya "elitar plyuralizm"dan "yarim-avtoritar" rejimga qarab siljidi. Maqolada tahlil qilinganidek, 1988-yildagi sud inqirozi bu transformatsiyaning eng keskin nuqtasi bo'lib, u sud hokimiyatining mustaqilligiga putur yetkazdi va uni ijro etuvchi organga bo'ysundirdi. Gordon Means o'zining "Malaysian Politics: The Second Generation" asarida yozishicha, Mahathir UMNO partiyasi ichidagi muxolifatni bartaraf etish orqali nafaqat hukumatni, balki butun siyosiy maydonni monopollashtirdi. Barry Wain tahlillariga ko'ra, Bosh vazir konstitutsiyaga kiritilgan bir necha o'zgartirishlar orqali Malayziya monarxlarini (Sultonlar) vakolatlarini ham cheklab qo'ydi va shu tariqa an'anaviy hokimiyat muvozanatini buzdi. Siyosiy tahlilchi Khoo Boo Teik "Paradoxes of Mahathirism" asarida bu jarayonni "milliy barqarorlik va iqtisodiy rivojlanish uchun zaruriy qurbonlik" sifatida talqin qilinganini qayd etadi. Shu bilan birga, 1960-yildagi Ichki xavfsizlik to'g'risidagi qonun (ISA) muxolifat yetakchilarini, masalan, Lim Kit Siang kabilarni hibsga olishda faol qo'llanildi, buni Harold Crouch o'z asarlarida repressiv apparatning kuchayishi deb baholaydi. Bridget Welsh o'z tadqiqotlarida Mahathir davridagi saylov tizimining "gerrymandering" (saylov okruglari chegarasini o'zgartirish) orqali hukmron koalitsiya foydasiga ishlashini dalillaydi. OAV ustidan nazoratni kuchaytirish maqsadida 1984-yilda qabul qilingan Bosma nashrlar va nashriyotlar to'g'risidagi qonun erkin jurnalistikani amalda yo'qqa chiqardi. Bu davrda davlat boshqaruvi vertikal tizimga o'tdi, natijada qaror qabul qilish jarayoni faqat Bosh vazir apparatida (JPM) to'plandi. Siyosiy elitaning shakllanishi ham Mahathirning shaxsiy sadoqat tamoyiliga asoslandi, bu esa davlat xizmatida professionalizmdan ko'ra partiyaviy sadoqatning ustun kelishiga sabab bo'ldi. Shunga qaramay, ushbu markazlashuv mamlakatdagi etnik nizolarning oldini olishda va qat'iy davlat siyosatini yuritishda samarali vosita sifatida xizmat qildi

Iqtisodiy sohada Mahathir Muhammadning "Look East Policy" (Sharqqa nazar) strategiyasi Malayziyani agrar turg'unlikdan sanoat gigantiga aylantirgan asosiy omil bo'ldi. Jomo Kwame Sundaram o'zining "A Question of Class" asarida

ta'kidlaganidek, Yaponiya va Janubiy Koreya modellarini ko'chirib o'tkazish orqali Malayziyada "davlat boshchiligidagi kapitalizm" (state-led capitalism) vujudga keldi. Maqolada ko'rsatilganidek, Proton milliy avtomobil loyihasi nafaqat sanoatlashtirish ramzi, balki milliy g'urur va texnologik suverenitetga intilishning ifodasi edi. Edmund Terence Gomes "Malaysia's Political Economy" asarida xususiylashtirish siyosati (Privatization Policy) orqali yangi malay tadbirkorlar qatlami — "Bumiputera" elitasining sun'iy ravishda shakllantirilganini tanqidiy tahlil qiladi. Shunga qaramay, 1980-yillarning o'rtalarida boshlangan keng ko'lamlı infratuzilma loyihalari, jumladan, Petronas egizak minoralari va Putrajaya ma'muriy markazi qurilishi Malayziyani jahon xaritasida zamonaviy davlat sifatida muhladi. Prema-chandra Athukorala o'zining eksportga yo'naltirilgan sanoatlashtirish (EOI) haqidagi tadqiqotlarida Malayziyaning global elektronika bozoridagi ulushi qanday qilib keskin oshganini raqamlar bilan ko'rsatib beradi. Mahathirning "Vision 2020" dasturi jamiyatni umumiy maqsad yo'lida birlashtiruvchi mafkuraviy platformaga aylandi, buni Shahrir Mohd Zain "milliy psixologiyaning o'zgarishi" deb ataydi. 1997-yilgi Osiyo moliyaviy inqirozi davrida Mahathirning XVJ tavsiyalariga qarshi chiqib, milliy valyuta — ringgitni AQSH dollariga bog'lashi va kapital nazoratini joriy etishi Joseph Stiglitz kabi Nobel mukofoti sovrindorlari tomonidan "jasoratli va oqilona qadam" deb baholangan. Shuningdek, ta'lim tizimidagi islohotlar, xususan, ingliz tili va texnik fanlarga urg'u berilishi intellektual kapitalning o'sishiga xizmat qildi. Siyosatshunos K.S. Nathan fikricha, Mahathirning iqtisodiy muvaffaqiyatlari unga islom olami va "Uchinchi dunyo" davlatlari orasida kuchli diplomatik nufuz taqdim etdi. Biroq, modernizatsiya jarayonida shahar va qishloq o'rtasidagi tabaqalanishning saqlanib qolishi va korporativ korrupsiya kabi muammolar ham yuzaga keldi. Xulosa qilib aytganda, Mahathirning iqtisodiy merosi bugungi Malayziyaning barqaror rivojlanishi uchun fundamental poydevor yaratib berdi, bu esa uning avtoritar boshqaruviga nisbatan bildirilgan ko'plab tanqidlarni yumshatuvchi omil bo'lib qolmoqda.

XULOSA

Mahathir Muhammadning 1981–2003-yillardagi boshqaruvi Malayziya davlatchiligi tarixida iqtisodiy modernizatsiya va siyosiy markazlashuvning uzviy sintezi sifatida qoladi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, kuchli ijro hokimiyatining mavjudligi mamlakatni agrar qoloqlikdan qisqa muddatda qutqarishda hal qiluvchi rol o'ynadi. Khoo Boo Teik va Barry Wain kabi olimlar ta'kidlaganidek, "Mahathirizm" modeli barqarorlikni ta'minlash orqali xorijiy investitsiyalar uchun jozibador muhit yarata oldi. Biroq, bu iqtisodiy muvaffaqiyatlar sud tizimi va parlament mustaqilligining sezilarli darajada zaiflashishi hisobiga amalga oshirildi. 1988-yilgi sud inqirozi va undan keyingi huquqiy o'zgarishlar Malayziyada demokratik institutlarning avtonomiyasiga uzoq muddatli salbiy ta'sir ko'rsatdi. Shunga qaramay, "Look East Policy" va "Vision 2020" dasturlari milliy o'zlikni shakllantirish va

texnologik suverenitetga erishishda misli ko‘rilmagan natijalarni berdi. Maqolada tahlil qilinganidek, Mahathirning siyosiy merosi bugungi kunda ham mamlakatning rivojlanish trayektoriyasini belgilab bermoqda. Siyosiy barqarorlik va iqtisodiy o‘rish o‘rtasidagi muvozanatni saqlash Mahathir davrining eng muhim darsi hisoblanadi.

Kelajakdagi tadqiqotlarda Mahathir Muhammad davridagi markazlashuv siyosatining uzoq muddatli institutsional oqibatlarini chuqurroq o‘rganish maqsadga muvofiqdir. Rivojlanayotgan davlatlar uchun Malayziyaning sanoatlashtirish tajribasini o‘rganishda nafaqat iqtisodiy, balki siyosiy boshqaruv mexanizmlariga ham e‘tibor qaratish lozim. Shuningdek, demokratik institutlar va kuchli ijro hokimiyati o‘rtasidagi muvozanatni saqlash bo‘yicha yangi nazariy modellarni ishlab chiqish tavsiya etiladi. Siyosatshunoslar uchun Malayziyadagi sud tizimi mustaqilligini qayta tiklash jarayonlarini Mahathir davridagi inqirozlar bilan qiyosiy tahlil qilish muhim ilmiy ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy islohotlar o‘tkazishda "Look East" kabi mintaqaviy hamkorlikka yo‘naltirilgan strategiyalardan foydalanishning samaradorligini oshirish bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Shuningdek, davlat boshqaruvida shaxsiy omil va institutsional barqarorlik o‘rtasidagi aloqadorlikni o‘rganish kelajakdagi siyosiy inqirozlarning oldini olishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari oliy o‘quv yurtlarida Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari tarixi va siyosatshunoslik fanlari bo‘yicha darsliklarni boyitish uchun foydalanilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Khoo Boo Teik. *Paradoxes of Mahathirism: An Intellectual Biography of Mahathir Mohamad*. – Oxford University Press, 1995.
2. Wain, Barry. *Malaysian Maverick: Mahathir Mohamad in Turbulent Times*. – Palgrave Macmillan, 2009.
3. Case, William. *Politics in Southeast Asia: Democracy or Less?* – Routledge Curzon, 2002.
4. Jomo Kwame Sundaram. *Industrialising Malaysia: Policy, Performance, Prospects*. – Routledge, 1993.
5. Crouch, Harold. *Government and Society in Malaysia*. – Cornell University Press, 1996.
6. Milne, R. S., & Mauzy, Diane K. *Malaysian Politics under Mahathir*. – Routledge, 1999.
7. Abas, Tun Salleh, & Das, K. *May Day for Justice: The Lord President's Version*. – Magnus Books, 1989.
8. Gomes, Edmund Terence, & Jomo Kwame Sundaram. *Malaysia's Political Economy: Politics, Patronage and Profits*. – Cambridge University Press, 1997.
9. Means, Gordon P. *Malaysian Politics: The Second Generation*. – Oxford University Press, 1991.
10. Athukorala, Prema-chandra. *Crisis and Recovery in Malaysia: The Role of Capital Controls*. – Edward Elgar Publishing, 2001.
11. Welsh, Bridget. *Reflections: The Mahathir Years*. – Southeast Asia Studies Program, Johns Hopkins University, 2004.